

Múltfeltárás, megbékélés, világverseny-képesség

Európa békéi nem sikerültek. Sem 1918–1920-ban, sem 1945–1947-ben. Ezért is újra kell gondolni a két háború következményeit. Fiatalkorunk meghatározó élménye volt. És mondtuk: tenni kell valamit, jövőbe mutatót. Még a mi életünkben. (Mert ez lehet a mi korunkban a történettudomány, a társadalomtudományok közhaszná.) Újragondolni Európa 19–20. századi történelmét. Jelenünket, jövőnk meghatározó program számunkra. Máig. Holnapig.

Következtetésünk – itt most megkíséreljük összefoglalni – valahogy így sikeredett...

A nemzetek szállásterületéről és az államigazgatások hatáiról

Kezdjük az újragondolást az ipari-technikai forradalom, a modern nemzeti nyelvek rögzülésének koránál, a 19. század elejénél.

Az európai *nemzetek szállásterületének határai és az államigazgatás határai soha nem fedték egymást*. Különösen nem a Török és a Német Birodalom közötti térségben, a mi nemzetekünk szállásterületén, itt: az Északi- és Földközi-tenger közötti térségben. A nemzeti közösségek fejlődése a 19–20. században a nyilvánosság elé hozta ezt az évszázadok során kialakult konfliktust. (Ezt az ellentmondást – a nemzeti szállásterület és az államigazgatási határok elválását – jelöltük meg annak okául, hogy az utóbbi két világháború itt, a mi térségünkben, Kelet-Közép-Európában robbant ki. Mind 1914-ben, mind 1939-ben.)

Minden nemzet – és vezetői: politikusok, értelmiségiek, katonák – saját állami határokat, saját állami adóforrások teremtését, saját állami képviselőket akart a világ előtt. A régi állami adminisztráció – legyen szó akár az osztrák–németről, akár a magyarról – ragaszkodott a maga területi-szervező pozíciójához, társadalmi vezető és gazdasági építő szerepéhez. 1867-ben, 1914-ben a német és a magyar, azután 1938-ban az új – szerb–horvát, román, cseh–szlovák – középosztályok. A másfél évszázaddal korábban élt nemzeti közösségek között *valós ellentétek voltak ezek*. De az előttünk járt középosztályok rosszul fogtak hozzá – háborúkkal – az *érdekelletétek* feloldásához. *A háborúk* tönkrevázták az egész európai kontinens világverseny-képességét gazdaságban, tudományban egyaránt. Az újra és újra *revízióra szorult békek* felemésztették az európai kultúra belső szellemi tartalékait. Embertelenségek sorához, feldolgozhatatlan *népi történetekhez, termelési rendszerek pusztításához* vezettek. Ez határozta meg Európa 1830–1992 közötti történelmét a békeperiódusok ellenére. Ennyi volt következtetésünk.

Több a közös érdek, mint az ellenérdek

Folytattuk a végiggondolást az 1970–1980-as években. Fiatalnak számító, Európában, a világban, új egymás mellettiségben felnőtt nemzedék tagjaiként. A végiggondolás a következő módon, valahogy így sikeredett...

Az új termelészervezetek a 20. században, az új napi kapcsolatrendszerek kiépülése, az új planetáris kihívások új lehetőségeket is kínálnak a világ minden részén a helyi-nemzeti közösségeknek. Így az európai és a mi, kelet-közép-európai kis nemzetek közösségeinek is. Akik élni tudnak ezen új szellemi-gazdálkodási világpiac előnyével, így a térségük földrajzi elhelyezkedésének, termőföldjének, vizeinek, éghajlatának adottságaival – mondtuk-írtuk –, azok az új világversenyben gazdag közösségek lesznek. Mind kultúrában, mind anyagiakban. Akik nem képesek igazodni, azokra a 21. század új szegénysége fog várni. Feladatunk: *megőrizni-fejlesztetni a lokális-nemzeti kultúra hasznát* – így az elmúlt másfél évszázadban alapjaiban kiművelt nemzeti érintkezési kultúra, a nemzeti nyelv és szokásrendszer *színvonalasságát*. (Itt a Duna-völgyben élő magyarok, románok, szerbek, szlovákok, horvátok, szlovénok, németek, no és a magukat hol nemzetiségként, hol vallásként, hol a szokások azonosságában meghatározó zsidók...) De feladatunk: *kinyitni érdeklődésünket a világra, magunkat a világgal mérve korszerűsíteni-modernizálni. Másfél száz év után először több a közös érdeke az itt élő népeknek, mint az érdekellentéte*. Nekünk, az új világ fiatalnak számító középosztályainak programja ez legyen: rámutatni, hogy az elmúlt másfél évszázad háborúi elhibázottak voltak, csak vesztesei voltak. És a békéknek is csak vesztesei voltak. (Bármit mondanak a „területgyarapítást” győzelmesen végrehajtó elődeink. Bármenyny szobrot emelnek, utcákat neveznek is el, könyvet írnak emlékezetükre...) Háború helyett tehát nyílt vitákat a középosztályok között, békeszerződések helyett társadalmi megbékélést keresni az itt élő népek között.

A közös érdekek felismerésének akadályairól

Ebből fakadó következtetésünk: a közös érdekek felismerésének két akadályja van: a *nemzeti kisebbségi konfliktusok* és a *történelmünkben egymáson ejtett sérelmek elevenen élő emléke*. Ezek a konfliktusok *bizalmatlanságot táplálnak* nemzedékek óta bennünk, képtelenné tesznek bennünket az együttgondolkodásra és együttműködésre. Az egyik – a történelmi emlékezet – tömegelki – a másik, a kisebbségi konfliktus – még érdeket is sértő, szociális – tényező.

Magyarázatunk: a nemzeti kisebbségek joggal érzik úgy, hogy szociális hátrányban is vannak, mivel az anyanyelven való teljes művelődés hiánya versenyképtelenné teszi gyermekeiket a szociális-kulturális versenyben a többségi nemzet gyermekeivel. (Még a műszaki, termelészervezeti, szolgáltatási életpályákon is. Ahogy többségükben hátrányban voltak a nem német és nem magyar családok gyermekei 1918 előtt az Osztrák–Magyar Monarchia, így a történelmi Magyarország keretében is.) *A megoldás – gondoltuk mi – nem a területrevízió, nem a tömegek kitelepítése-betelepítése, ahogy ezt tanácsolta az előző korosztályok többségének értelmisége, hanem nemzeti-kulturális autonómia a jelenlegi államrendszereken belül. Az etnikai-vallási kollektív jog igenis*

emberi jog, amelyet minden államban biztosítani kell. Még pontosabban: a létrehozandó európai integrációs igazgatási keretek között.

Magyarzatunk: komoly bizalmatlanságot kelt – újra és újra – az elmúlt másfél évszázad etnikai-államközi háborúinak feldolgozatlan és nem kibeszélt emléke. Nem is annyira az államok, hadseregek háborúskodásai, hanem az azokkal együtt járó és azokat követő véres etnikai-vallási népiirtások emléke. Magyaroknak, szerbnek, romának, szlováknak, horvátnak, de még a nemzetállamot itt nem képező németeknek, zsidóknak is. Mindnyájunk családja telve emlékekkel, nemcsak a háborúk rombolásainak emlékeivel, hanem az etnikai alapon való tömeges kitelepítések, tulajdonfosztások, no és az egymás ellen folytatott uszítások emlékeivel. A félelem emlékeivel. A bizalmatlanság érzelmi alapjaival... *Megoldás – gondoltuk mi – a térségben a nemzeti történelmek újravitatása, az ellentéteket nem elhallgatni, az egymáson ejtett sebeket megmutatni. Nem felszakítani azokat, hanem azokért kölcsönösen megbocsátást kérni és adni. Az emlékeket megőrizni, de a holtakat tisztességgel eltemetni, a vitákat az erkölcsi és anyagi kárpótlásokról megélni. És utána következhet a megbékélés.* És mindehhez az új igazgatási keret, az európai integráció kerete, az Európai Unió. Ezért is lettünk az európai integráció őszinte hívei.

A megbékélés előkészítésének programja

2007-ben kezdtük, az Európai Unió második délkeleti kiterjesztésének évében a nemzeti megbékélés programjának szervezését. Amikor ugyanis a Kárpát-medence és a Duna-medence majd minden nemzete az új igazgatási egység keretébe jutott és napirendre került a délszlávok lakta régió uniós felvétele is. Amikor a világgazdaság nyíló lehetőségeit a térség nemzeti értelmiségeinek együtt kellene távlatosan újragondolni. Nemzeti akadémiáinknak egyeztetni a nemzeti szállásterületek természeti takarójának és emberi társadalmának stratégiai érdekeit. (Valójában szerveztük ezt már, történések, kultúrpolitikusok, kisebbségpolitikusok 1989 óta, a térség felszabadulásának kezdete, az újraberendezkedés első évei óta.) A történelmi megbékélés *előkészítését* célzó *történelmi viták* mellett napirendre tűztük a *kisebbségpolitika* új, uniós lehetőségeinek számbavételét és napirendre tűztük az új, térségbeli *stratégiai programok* taglalását. Vízgazdálkodást, vidék- és közlekedéspolitikát, informatikai és kereskedelmi regionális programokat és így tovább. (Amely regionális programok közelítik, együttműködésre szoktatják a térség műszaki és gazdálkodást űző középosztályait. És amely regionális programok megtanítanak bennünket kontinentális, sőt planetáris méretekben gondolkodni.)

Visszatekintve, ma, 2013 januárjában, megdicsérhetők a térséget kormányzó *politikai reformerők*. Vagy segítettek, vagy ha nem, legalább nem gátoltak bennünket, egyik államban sem. A politikai vezetések nélkül csak dolgozatokat, konferenciákat készíthettünk volna. 2009-ben tettünk javaslatot a politikának és az akadémiai értelmiségnek a térség legkényesebb nemzeti ellentéteinek – a délszláv térség etnikai-vallási ellentéteinek – intézményes számbavételére. (Ahol már Jugoszlávia felbomlása óta mind a szerb, mind a horvát és a helyi magyar, valamint német nemzetiségek ér-

telmisége már újra és újra napirendre tűzte a történelmi emlékezés konfliktusainak feltárását, és ahol a kisebbségpolitika már 1992 óta feszegette az autonómia modern formáinak politikai alkalmazhatóságát.)

Így született meg 2010 decemberében a szerb–magyar akadémiák közötti történeti múltfeltárás bizottsága és kezdődött egy szervezett program a II. világháború idején–végén esett tömeges népirtások áldozatainak számbavételére. (Hozzáteesszük: a megújuló szerb és horvát politika történelmi vállalkozása volt a reformerők programjának társadalmi elfogadtatása: a volt Jugoszlávia területén esett példátlan politikai és etnikai tisztogatások történelmének felmérése, a sírfeltárás, a rehabilitációk, a levéltári kutatások szabaddá tétele. És ne feledjük: nekik szembe kell nézniük a '90-es évek új népirtásának tényeivel is! Az előző és a mai szerb és horvát politikai vezetőréteg európai mértékű történelmi tette lehet... Ha még befejezetlen is...)

2010–2013: szervezett kutatások, viták és a várt politikai főhajtások

2011. szeptember 30-án Budapesten nemzetközi konferencia tárgyalta a térség II. világháborús népirtásainak emlékét. (Ennek az akadémiák közötti konferenciáknak eredménye az olvasó kezébe adott jelen kötet.) 1945 óta a szerb, horvát, magyar, német, osztrák, szlovák akadémiai értelmiség első csúcstalálkozója volt. Annak a csapatnak – jórészt korosztálytársaknak – találkozója, amely előkészítette a régiós nemzeti megbékélési programját az 1980-as években, azután a rendszerváltozásokban (1989 után) az akadémiai-kultúrpolitikai adminisztrációban vezető szerepet játszott és azután a 2007 utáni regionális akadémiai akcióknak állandó szereplője volt. És amely csapatnak sikerült együttműködést kialakítani a térség politikai erőivel. (Akiknek a nemzeti-vallási megbékélés mellett ugyancsak történelmi feladataik vannak: az új világrendbe betagozódó termelési szervezetekkel, az új munkamegosztásból következő szociális átrendeződésekkel boldogulni.) Szeretnénk hinni: az előző nemzedékek értelmiségi és politikai középosztályaihoz képest, mi talán e tekintetben jobban teljesítünk. Talán... A történész-tudományos értelmiség próbája csak kisebb részben a jelen közönség elismerése, nagyobb részben a jövő generációk élete...

Glatz Ferenc

2013. január